

مقایسه تطبیقی سیاست ارسطو و فارابی

تالیف: مریم حاتمی حسین آبادی

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

مقایسه تطبیقی سیاست

ارسطو و فارابی

تالیف:

مریم حاتمی حسین آبادی

انتشارات موجک

سرشناسه: حاتمی حسین آبادی، مریم، ۱۳۶۱-

عنوان و نام پدیدآور: مقایسه تطبیقی سیاست ارسطو و فارابی / تالیف مریم حاتمی حسین آبادی.

مشخصات نشر: تهران: انتشارات موجک، ۱۴۰۰.

مشخصات ظاهری: ۹۷ ص.

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۹۹۴-۳۸۶-۹

وضعیت فهرست نویسی: فیبا

یادداشت: کتابنامه: ص. ۹۳-۹۷.

موضوع: ارسطو، ۳۸۴ - ۳۲۲ ق.م. -- دیدگاه‌های سیاسی و اجتماعی

موضوع: Aristotle -- Political and social views

موضوع: فارابی، محمد بن محمد، ۲۶۰ - ۳۳۹ ق -- دیدگاه‌های سیاسی و اجتماعی

موضوع: Farabi, Muhammad ibn Muhammad -- Political and social views

موضوع: علوم سیاسی -- فلسفه

موضوع: Political science -- Philosophy

رده بندی کنگره: JA۷۱

رده بندی دیویی: ۳۲۰/۰۱

شماره کتابشناسی ملی: ۸۵۶۴۷۵۹

انتشارات موجک

واتساپ: ۰۹۳۶۳۰۳۱۲۵۸ کانال: telegram.me/mojak1

تلفن مرکز پخش: ۰۲۶۳۲۷۰۵۳۱۸ - ۰۲۶۳۲۷۲۱۸۱۹ - ۰۲۱۶۶۱۲۷۵۹۳ - ۰۲۱۶۶۴۲۹۷۳۳

ایمیل: mojakpublication@yahoo.com

سایت: www.mojak.ir

عنوان: مقایسه تطبیقی سیاست ارسطو و فارابی

تالیف: مریم حاتمی حسین آبادی

مشخصات ظاهری: ۹۷ صفحه، قطع وزیری

چاپ اول: پاییز ۱۴۰۰، تیراژ: ۵۰۰ جلد

قیمت: ۴۷۰۰۰۰ ریال، شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۹۹۴-۳۸۶-۹

کلیه حقوق مادی و معنوی این اثر برای انتشارات موجک محفوظ است. هیچ شخص حقیقی و حقوقی حق

چاپ و تکثیر این اثر را به هر شکل و صورت اعم از فتوکپی، چاپ کتاب و ... را ندارد. متخلفین به موجب

بند ۵ ماده قانون حمایت از ناشرین تحت پیگرد قانونی قرار می گیرند.

فهرست مطالب

صفحه

عنوان

۱	پیش‌گفتار.....
۳	فصل اول: فلسفه سیاسی ارسطو.....
۳	۱-۱ زندگی‌نامه ارسطو.....
۳	۲-۱ آثار ارسطو.....
۴	۳-۱ فلسفه سیاسی ارسطو.....
۵	۴-۱ فضیلت از دیدگاه ارسطو.....
۷	۵-۱ سعادت از دیدگاه ارسطو.....
۹	فصل دوم: دولت.....
۹	۱-۲ سرشت و ماهیت دولت.....
۱۲	۲-۲ وظایف دولت.....
۱۳	۳-۲ تعریف شهروند.....
۱۴	۴-۲ خصوصیت و ماهیت شهر.....
۱۵	۵-۲ ماهیت بردگی و توجیه آن.....
۱۷	۶-۲ نظریه مربوط به مالکیت و ثروت.....
۱۹	فصل سوم: حکومت.....
۱۹	۱-۳ انواع حکومت.....

- ۲-۳ سلسله مراتب حکومت‌های منحرف ۲۰
- ۳-۳ گونه‌های مختلف انواع اصلی نظام‌ها ۲۱
- ۴-۳ حکومت فردی و حکومت قانون ۲۲
- ۵-۳ عوامل حکومت ۲۳
- ۶-۳ غایت حکومت ۲۴
- ۷-۳ تعریف آموزش و پرورش ۲۴
- ۸-۳ راهکارهای عمومی برای حفظ حکومت ۲۶

فصل چهارم: انقلاب ۲۹

- ۱-۴ انقلابات و علل آن ۲۹
- ۲-۴ علل انقلاب در نظام‌های خاص ۳۰
- ۳-۴ وسایل انقلاب ۳۲
- ۴-۴ اهداف انقلاب ۳۳
- ۵-۴ روش‌های مناسب جهت اجتناب از انقلاب (عوامل جلوگیری از بروز انقلاب) ۳۳

فصل پنجم: فلسفه سیاسی فارابی ۳۵

- ۱-۵ زندگی نامه فارابی ۳۵
- ۲-۵ آثار و تألیفات فارابی ۳۷
- ۳-۵ نگاهی گذرا به فلسفه فارابی ۳۹
- ۴-۵ فلسفه سیاسی فارابی ۳۹

فصل ششم: جامعه ۴۳

- ۱-۶ انسان موجودی اجتماعی است ۴۳
- ۲-۶ ماهیت جامعه ۴۴
- ۳-۶ بنیان جامعه ۴۴

- ۴-۶ تقسیم‌بندی جوامع ۴۴
- ۵-۶ علل و اسباب تمایز جماعات کامله ۴۵
- ۶-۶ تقسیم‌بندی جوامع براساس معیار کیفی ۴۶
- ۷-۶ قانون در جامعه ۴۶

فصل هفتم: مدینه فاضله ۴۷

- ۱-۷ نظام مدینه فاضله ۴۷
- ۲-۷ مبادی مدینه فاضله ۴۹
- ۳-۷ اموری که مشترک همه مردم مدینه فاضله بدانند ۴۹
- ۴-۷ وضعیت شهروندان در مدینه فاضله ۵۰
- ۵-۷ ریاست مدینه فاضله ۵۲
- ۶-۷ صفات رئیس مدینه فاضله ۵۳
- ۷-۷ شباهت مدینه فاضله به بدن انسان ۵۴
- ۸-۷ عوامل تحول در مدینه فاضله ۵۵
- ۹-۷ نظریه تضاد فارابی ۵۶
- ۱۰-۷ نوابت در مدینه فاضله ۵۶
- ۱۱-۷ وظایف در قبال گروه‌های نوابت ۵۹

فصل هشتم: مدینه‌های غیر فاضله ۶۱

- ۱-۸ مدینه جاهلیه ۶۱
- ۲-۸ مدینه فاسقه ۶۳
- ۳-۸ مدینه مبدله ۶۳
- ۴-۸ مدینه ضاله ۶۳
- ۵-۸ اصول و آراء مدینه‌های غیر فاضله ۶۴
- ۶-۸ عوامل ایجادکننده اجتماع در آراء مدینه‌های غیر فاضله ۶۵

- ۷-۸ نفوس مدینه‌های فاضله و غیرفاضله پس از مرگ ۶۶
- ۸-۸ راه‌های بدست‌آوری مال و ثروت در مدینه‌ها ۶۷
- ۹-۸ سعادت و فضیلت از دیدگاه فارابی ۶۷
- ۱۰-۸ نظریه عدالت در فلسفه معلم ثانی ۷۰

فصل نهم: نگاه فارابی ۷۳

- ۱-۹ عناصر دولت ۷۳
- ۲-۹ تبیین وظایف دولت ۷۵
- ۳-۹ تعلیم و تربیت از نگاه فارابی ۷۶
- ۴-۹ ضرورت حکومت ۷۸
- ۵-۹ خاستگاه حکومت ۷۸
- ۶-۹ اشکال حکومت ۷۹
- ۷-۹ تبیین ماهیت قدرت ۸۰
- ۸-۹ نظریه فارابی در رابطه با جنگ و ستیز ۸۱

فصل دهم: مقایسه دیدگاه ارسطو و فارابی ۸۳

- ۱-۱۰ موارد اشتراک در دیدگاه ارسطو و فارابی ۸۳
- ۲-۱۰ موارد اختلاف در دیدگاه ارسطو و فارابی ۸۵

فصل یازدهم: جمع‌بندی ۸۷

- ۱-۱۱ خلاصه ۸۷
- ۲-۱۱ نتیجه‌گیری ۹۰

منابع ۹۳

پیش‌گفتار

نخستین موضوعی که در تاریخ اندیشه سیاسی یا به طور کلی سیاست مورد بررسی قرار می‌گیرد، این است که عوامل حاکم و محکوم یا فرمانبردار و فرمانروا یا اداره‌کننده و اداره‌شونده را در یک جامعه سیاسی بشناسیم و روابط بین این دو گروه را مورد مطالعه قرار دهیم. از طرف دیگر هدف اصلی تاریخ اندیشه سیاسی بحث بر سر مسئله قدرت و چگونگی اعمال آن است.

ارسطو در سیاست حد و مرزهای یک بحث سیاسی را روشن نمود و درباره او به حق باید گفت که سیاست را از آسمان به زمین آورده است. وی هر پدیده سیاسی را در جوامع انسانی آفریده تغییرات اجتماعی می‌داند. از این رو، به دیده او، بدعت‌های سیاسی در شهرهای یونان، پیش از آنکه پسندیده یا نکوهیده باشد، معلول برخورد منافع و کشمکش توانگران و تهیدستان است.

چنانکه می‌دانیم نگاه به فلسفه سیاسی در کلیت تفکر فارابی ما را به درک نوعی جامعیت در اندیشه سیاسی او رهنمون می‌سازد و این ضرورت را به وجود می‌آورد تا اندیشه سیاسی او از زوایای سیاسی مختلف مورد مطالعه قرار گیرد و وصف جامعی از آن ارائه شود. فلسفه فارابی فلسفه ارسطویی است که با نظریات سیاسی افلاطون درمی‌آمیزد و تلاش در این کتاب، شناخت هرچه بیشتر سیاست ارسطو و آراء اهل مدینه فاضله فارابی می‌باشد، آنچنان که هست. فلسفه سیاسی معمولاً یکی از موضوعات مورد علاقه متفکران می‌باشد؛ زیرا در واقع آنان با علم به اینکه انسان موجودی اجتماعی است می‌بایست مسائل او را در چارچوب اجتماعی که در آن زندگی می‌کند، تبیین نمایند که نهایتاً به این حوزه از فلسفه وارد می‌شوند و آثاری را به این امر اختصاص می‌دهند.

از جمله فیلسوفانی که رغبت وصف‌ناشدنی به فلسفه سیاسی نشان داده‌اند، ارسطو و فارابی می‌باشند که ارسطو را به دو علت می‌شناسیم: اولاً فیلسوف بزرگی بوده و دوم اینکه فلاسفه اسلامی فرهنگ و اژگان فلسفی خود را از او گرفته‌اند و در تفکرات فلسفی و سیاسی خود از او بهره‌جسته است.

ارسطو و فارابی اقدام به تدوین عقاید سیاسی خود کرده‌اند که بازشناسی آن برای هر پژوهنده‌ای سودمند است البته شاید عده‌ای به عقاید ارسطو خرده بگیرند و آن را ناقص و بعضاً دور از پیشرفت

جهان امروز بدانند اما با همه این مسائل یک کشش و جاذبه‌ای در کل فلسفه او دیده می‌شود، که پژوهشگران را به سمت خود سوق می‌دهد.

برخی از نویسندگان نیز به راحتی فارابی را در حاشیه فلسفه سیاسی کلاسیک یونان تفسیر کرده‌اند. عده‌ای او را صرفاً شارح مدینه ناکجا آباد افلاطونی دانسته و برخی، هرگونه اصالت فکری را از او سلب کرده‌اند. در مقابل، بعضی او را بنیان‌گذار فلسفه اسلامی معرفی کرده‌اند، اما انصاف آن است که زوایای مختلف اندیشه سیاسی فارابی و مکتب فلسفی او هنوز ناشناخته مانده است.

نگارنده در این کتاب قصد دارد با استفاده از منابع در اختیار در حوزه یونان قدیم و مشرق زمین یعنی حوزه فلسفه اسلامی در قلمرو فلسفه سیاست، ساختار حکومت، شیوه کشورداری، وضع قوانین، ماهیت و اجزاء تشکیل‌دهنده دولت از منظر دو متفکر بزرگ، ارسطو و فارابی تحقیق نماید و آنگاه با مقایسه اندیشه‌های آنها وجوه اشتراک و افتراق تفکرشان را روشن نماید و در پایان از بحث‌های مطرح شده نتیجه‌گیری کلی به عمل آورد.

شیوه سازماندهی کتاب حاضر به صورت زیر می‌باشد.

فصل اول: فلسفه سیاسی ارسطو

فصل دوم: دولت

فصل سوم: حکومت

فصل چهارم: انقلاب

فصل پنجم: فلسفه سیاسی فارابی

فصل ششم: جامعه

فصل هفتم: مدینه فاضله

فصل هشتم: مدینه‌های غیر فاضله

فصل نهم: نگاه فارابی

فصل دهم: مقایسه دیدگاه ارسطو و فارابی

فصل یازدهم: جمع‌بندی

مریم حاتمی حسین آبادی

پاییز ۱۴۰۰

A Comparative Comparison of the Politics of Aristotle and Farabi

By: Maryam Hatami Hosseinabadi

فلسفه سیاسی معمولاً یکی از موضوعات مورد علاقه متفکران می‌باشد؛ زیرا در واقع آنان با علم به اینکه انسان موجودی اجتماعی است می‌بایست مسائل او را در چارچوب اجتماعی که در آن زندگی می‌کند، تبیین نمایند که نهایتاً به این حوزه از فلسفه وارد می‌شوند و آثاری را به این امر اختصاص می‌دهند.

از جمله فیلسوفانی که رغبت وصف‌ناشدنی به فلسفه سیاسی نشان داده‌اند، ارسطو و فارابی می‌باشند که ارسطو را به دو علت می‌شناسیم: اولاً فیلسوف بزرگی بوده و دوم اینکه فلاسفه اسلامی فرهنگ و آژگان فلسفی خود را از او گرفته‌اند و در تفکرات فلسفی و سیاسی خود از او بهره جسته است.

ارسطو و فارابی اقدام به تدوین عقاید سیاسی خود کرده‌اند که بازشناسی آن برای هر پژوهنده‌ای سودمند است البته شاید عده‌ای به عقاید ارسطو خرده بگیرند و آن را ناقص و بعضاً دور از پیشرفت جهان امروز بدانند اما با همه این مسائل یک کشش و جاذبه‌ای در کل فلسفه او دیده می‌شود، که پژوهشگران را به سمت خود سوق می‌دهد. برخی از نویسندگان نیز به راحتی فارابی را در حاشیه فلسفه سیاسی کلاسیک یونان تفسیر کرده‌اند. عده‌ای او را صرفاً شارح مدینه ناکجاآباد افلاطونی دانسته و برخی، هرگونه اصالت فکری را از او سلب کرده‌اند. در مقابل، بعضی او را بنیان‌گذار فلسفه اسلامی معرفی کرده‌اند، اما انصاف آن است که زوایای مختلف اندیشه سیاسی فارابی و مکتب فلسفی او هنوز ناشناخته مانده است.

